

Одељење за новинарство и комунологију је на својој седници формирало Комисију за преглед и оцену докторске дисертације: **Етнички стереотипи у програмима цивилне и политичке деснице у Војводини 2000 – 2012., кандидата мр. Горана Калуђеровића.**

Комисија у саставу: проф.др Чедомир Чупић, проф. др Јован Комшић, проф.др Сениша Атлагић и проф. др Зоран Стојиљковић, као предложени ментор, након оствареног увида у текст докторске дисертације, узајамних консултација и разговора са кандидатом који су резултирали делимичним сажимањима полазне верзије тезе , подноси следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ И ДИСЕРТАЦИЈИ

Горан Калуђеровић је рођен у Врбасу , 1962. године. Диоломирао је на Одсеку за социологију Филозофског факултета у Београду, 1998. године. Магистарску тезу „Узроци и последице Другог светског рата на примеру немачке националне мањине у периоду 1945-1952 (антрополошко-социолошко-историјски приступ)“ одбранио је на Факултету политичких наука у Београду, 2012. године.

Колега Калуђеровић је радио у Културном центру Врбас. Тренутно је запослен у Националној служби за запошљавање , у филијали у Врбасу.

Објавио је следеће радове :

Критика робне естетике Волфанга Фриц Хауга , Социолошки пореглед, 1/1985,

Поперово схватање правде и једнакости , Трећи програм радио Београда , 2001

Узроци и последице Другог светског рата на примеру немачке националне мањине у периоду 1945-1952 (антрополошко-социолошко-историјски приступ), магистарска теза.

2. ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Хеуристички значај изучавања етничких стереотипа у програмима политичких странака, пре свега оних са политичке деснице и њеног екстремног националистичког крила, али и у документима националних организација и удружења, у једном, аналитички јасно одређеном временском интервалу и на једном ограниченом али са становишта одабране теме релевантном простору, је по нашем мишљењу од изузетног значаја. И то барем из два разлога.

Прво, етнички стереотипи у програмима политичке деснице и крајње деснице, као и документима националних организација, полазе од политички и идеолошки реинтерпретираних и "обрађених" догађаја, односно појава које се прво „дефинишу па их тек тада видимо“ и то зато што „у богатој, комплексној конфузији спољњег света ми узимамо само оно што је наша култура за нас већ дефинисала и тежимо да то што смо угледали видимо у стереотипним формама наше културе“ (W. Lippman, 1961).

Друго, следствено томе, етнички стереотипи имају важну улогу у формирању самих етничких идентитета у програмима политичке деснице и екстремне деснице и у документима и изјавама њима сродних организација цивилног друштва (ОЦД). Програми политичке деснице, посебно њеног радикалног крила, категорисањем људи на основама националних стереотипа, за функцију имају увођење неке врсте политички интерпретативног уношења реда и структуре у потенцијално хаотичну социјалну средину (Рот). Смисао и сврху ове политичке и идеолошке прераде стварности кандидат види у томе што, стереотипи у упрошћеном схватању и тенденцији ка симплификацији не само да теже олакшавању свакодневне комуникације већ пре свега могу припремити и олакшати мобилизацију сопствене етничке скупине. Она прва тежња названа је „закон најмањег отпора“ (Allport, 1954), па из тога следи да се у програмским оријентацијама категоризација других етничких група врши према најочигледнијим особинама и следствено томе свим члановима етничке групе приписују се исте особине (Pennington, 1997).

Вредносно неутрално одређење стереотипа по којем су они „веровања о карактеристикама, атрибутима и понашању чланова одређене групе“ (Hilton и Hippel, 1996) у програмским оријентацијама политичке деснице и њој сродних цивилних организација, ретко постоје у манифестном облику, док у њиховим интерпретацијама и политичкој пракси доминира извесно негативна конотација стереотипа. Потребна за стварањем негативне пројекције „другог“ и идеализоване слике о себи и својој заједници у програмској оријентацији деснице и екстремне деснице оправдава се потребом јачања унутрашњег јединства.

У том процесу, увек је присутан етноцентризам, тенденција да се истакне посебност своје заједнице, нације. Разложно расуђивање и критичка анализа у програмским оријентацијама као да имају мању привлачност од прихватања и ширења готових и лако применљивих „слика другог“.

Стереотипи као крајње поједностављене представе о себи (аутостереотипије) и другима (хетеростереотипије), ни после 2000. године, извршених политичких промена и улажења у постконфликтну фазу развоја на экс-југословенском простору, нису престали да буду окосница политичких програма политичке и цивилне деснице и екстремне деснице у Војводини. Прецизније, ако су стереотипи добили посебан простор у време распада друге Југославије деведесетих година прошлог века, ни након демократских промена 2000. године они у програмима политичке деснице нису до краја „одстрањени“, нити су програми обогаћени рационалним ставовима према другом.

Како је истраживање и територијално омеђено, предмет изучавања захтева и разумевање Војводине као регије. Ово тим пре, јер су се у Војводини често тражила политичка решења која нису уоквирена рационалним и целисходним пројектима регионализације и децентрализације, што је наилазило на отпор екстремне и политичке деснице и у редовима већинске и у редовима мањинских националних заједница. Историјски посматрано, Војводина јесте била простор у којем се експериментисало идејама, где су се тражиле визије слободне политичке заједнице, и то и много пре од формативног периода 1848 – 1849 године. Политичке промене из 2000. године као да су најављивале дисконтинуитет са једним раздобљем, иако

је дуготрајан „континуитет дисконтинуитета“ на овом простору. Програмска опредељења екстремне и политичке деснице представљају цементирање једног антирационалног стања, у крајњој линији представљеног и негативним стереотипима о другима. Политичка и цивилна десница и екстремна десница као националистички оријентисане, нацију постављају као темељ државе, или као облик социјалног и политичког идентитета који је у бити изнад индивидуалних и партикуларних интереса. Партије политичке деснице у основи сеprotиве регионализацији и аутономији, јер то угрожава на једној, већинској страни „територијално јединство државе“, а на другом, мањинским, сепаратне амбиције и тенденције.

Битна одредница у политичким програмима националистички одређене крајње политичке деснице односи се на разумевању појма нације. По колеги Горану Калуђеровићу је нација у политичким програмима политичке деснице безвремена категорија, изнутра непромењива. Држимо да управо на том појму и његовом разумевању почивају политичке несугласице и неслагања, и, преко тога, да је разумевање нације матрица политичких конфликта цивилне и политичке екстремне деснице. Сложена матрица и бројна посредовања и интерпретације у формирању и развоју националних идентитета логичним чине и кандидатов избор да се доминантни политиколошки дискурс истраживања нужно мора допунити антрополошким, културолошким, психолошким и историјским.

У основи идеологије и програма цивилне и политичке деснице стоји настојање да се границе етничке групе покlope са границама политичке државне заједнице, а код екстремних група да се та идеја изведе до крајњих логичких консеквенци. **Кандидат је за свој истраживачки, али и шири друштвени циљ у тези имао настојање да покаже да политички програми деснице почивају и на реконструкцији прошлости и прављењу одабира и тумачења онога што сматра значајним а све то и на основу искривљене представе другог у датом тренутку.**

3. ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ

Основна хипотеза чију вредност и релевантност тестира дисертација:

На историјско – етничком расцепу који је на простору екс – Југославије добио „вид виолентног и разорног оружаног конфликта припадника различитих етничких група“, дакле, на том расцепу политичка десница у Србији , а тиме и у Војводини, инкорпорира у својим програмима пронационалне вредности, што за последицу има да се национална и конфесионална припадност узима, посебно у национално и конфесионално сложеним целинама, и као основна, чак готово једина детерминанта партијске идентификације. Сужена национална /националистичка визура и парадигма служи онда да се све линије потенцијалних расцепа и конфликта сведу, преко коришћења стереотипа, на једну "саморазумљиву" националну одредницу.

Образложење

Поставља се притом основно питање интерпретације и виђења нације у програмима политичке и цивилне деснице. Најчешће се полази од оне основне поделе на „западни“ и „источни“ национализам и на њој као базичној матрици формирање политичких стереотипа. Ханс Кон (Hans Kohn) је у разумевању француске и немачке идеје нације, без амбиције да их супротстави, дефинисао „западни“ национализам као грађански и рационалан а „источни“ као органски и ирационалан. Како под „источним“ национализмом убраја и онај источноевропских држава, држи да је разлика условљена социјалном структуром националних покрета. Тамо где су грађански слојеви представљали јаку друштвену снагу у XVIII веку, њихови захтеви су се односили на економију и политику, док у државама које нису имале јак грађански сталеж, интелигенција је преузела усмерење ка грађењу националног идентитета према култури и културној традицији. Консеквентан закључак његових истраживања тече ка осујећености Запада да разуме „душу“ и „мисију“ нације код источних народа, јер су ти атрибути непознати западним атрибутима рационалности и хуманизма.

Посебна хипотеза:

Како је Војводина простор у којем су се преплитале разне културе или пједностављено и „западна“ и „источна“ и у програмима цивилне и политичке

деснице и екстремне деснице , етнички стереотипи су се мењали у зависности од конкретног носиоца политичког програма и у зависности од објекта ка којем је политички стереотип усмерен.

Посебна хипотеза:

После 2000. године дошло је , унутар простора "европеизације политичких партија и институција" до поступне акомодације новонасталом окружењу тако да се национално питање са једне стране, са „свесрпске, готово митске димензије, своди у реалну димензију државно-политичког оквира и идентитета, а на другој ма њинској, на оквир реинтерпретирања европских регија и регионализације, етнички стереотипи ако не у манифестном оно у латентном облику и даље остају матрица на којој се гради програм политичке деснице.

Посебна хипотеза:

Посебан простор на политичком спектру идолошког позиционирања заузимају странке мањина на подручју Војводине. Оне заузимају национал – демократску позицију као на пр. СВМ који идеју о тростепеној аутономији (персоналној, културној и регионалној) смешта у оквир АП Војводине и тиме шири свој коалициони потенцијал. Из перспективе предмета истраживања етнички стереотип је далеко наглашенији код групација са екстремне деснице попут Покрета 64 жупаније . Дакле, сасвим упрошћено и само на једној равни и то етничких стереотипа, полазимо од хипотезе да се у програмима политичке деснице они могу ставити у корелацију са „виђењем“ нације као битне одреднице програма.

4. СТРУКТУРА / САДРЖАЈ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

САДРЖАЈ

1 Увод

1.1 Предмет и циљ дисертације

1.2 Полазне хипотезе

- 1.3 Очекивани резултати и научни допринос**
- 1.4 Методе и технике које ће бити примењене у истраживању**
- 1.5 Теорија реалистичког конфликта интереса**
- 1.6 Теорија социјалног идентитета**
- 1.7 Ситуациона теорија**
- 1.8 Интеракционистичка теорија**

2 Теоријско објашњење основних појмова у истраживању

- 2.1 Основе политичке дистинкције на левицу и десницу**
- 2.2 Друштвене предрасуде код политичке деснице**
- 2.3 Стереотипи код политичке деснице**

3 Конзервативне политичке идеје и политичка десница

- 3.1 Конзервативне политичке идеје и екстремна организација Наши 1389 – огољена студија случаја**
- 3.2 Конзервативне политичке идеје и њене одлике**
- 3.3 Конзервативне политичке идеје и ауторитаризам**
- 3.4 Извори конзервативних политичких идеја**
- 3.5 Конзервативне политичке идеје и њихови носиоци**
- 3.6 Десница у Србији на размеђи векова - значај конзервативне политичке идеје**

4 Војводина на почетку 21. века

- 4.1 Цивилна и политичка десница у Војводини 2000-2012**
- 4.2 Екстремне десничарске организације**

5 Избори и етнички стереотипи у Војводини

- 5.1 Избори из 2000. године**
- 5.2 Избори из 2004. године**
  - 5.2.1 Мађарска национална мањина**

5.2.2 Хрватска национална мањина

5.2.3 Конфликти као последица етничких стереотипа

5.3 Избори из 2008. године

5.4 Избори из 2012. године

6 Закључак

7 Литература

4.1. Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације

Структура докторске дисертације прилагођена је предмету истраживања и постављеним циљевима и полазним хипотезама. Осим уводних и закључних разматрања, рад је систематизован у четири поглавља.

Истраживање захтева мултидисциплинарни приступ па из тих разлога дисертација по поглављима настоји да задовољи те критеријуме омогућујући у уводним, теоријским поглављима прецизну аналитичку детекцију кључних категорија, пре свега стереотипа и саме нације и национализма као базичног политички обликованог колективног идентитета.

У том оквиру кандидатова теоријска позиција гради се на критичком пропитивању и синтези четири теоријско- методолошке позиције

1. Теорија реалистичког конфликта интереса

Ова теорија претпоставља да индивидуалне фрустрације, депривација или уверење, воде непријатељском понашању према другим групама. Следило би да фрустрације губитника транзиције, или учесника ратова из 90-их година, или друштвено маргинализованих по било ком основу, воде непријатељском понашању према другим етничким групама, а када се говори о сопственој и другој групи које су саме по себи извор фрустрација, у истраживаном периоду, на етничком нивоу, то би били односи између Срба и Хрвата. Период после 2000. године, када долази до изградње друштва на демократским принципима, довео је до психолошког диференцирања између оних који су носиоци јавних улога на демократским премисама, и оних који су губитници, а били су пре тога носиоци политичког

уобличавања у Србији. Нове политичке актере они виде као непријатељску групу, а друге етничке групе које су сагласне са политичким процесима у виду институционалне изградње и правног уобличавања, такође доживљавају као непријатељске. И неопходни и довољни услови припадницима једне етничке скупине за непријатељство према другој етничкој скупини, у непосредној прошлости, датирају из грађанских ратова из 90-их година, а у даљој прошлости из Другог светског рата. То су неопходни и довољни услови за непријатељство већинске етничке заједнице према Хрватима и Мађарима с једне стране, и неповерење Мађара и Хрвата према Србима с друге стране.

2. Теорија социјалног идентитета

Социјални идентитет који се формира под утицајем етничке припадности, за припаднике десничарских организација, постаје самоодређујући и много значајнији него облик личног идентитета. На основу тога развијају се две основне особине међугрупног облика понашања, а то је: прво, да се носиоци десничарских идеологија, а посебно оних крајње десничарских организација, униформно, са неповерењем и дискриминаторски односе према другим етничким групама, а пре свега Јеврејима, Ромима, Хрватима. Униформност у непријатељству јасно је дефинисана у програмским опредељењима клерофашистичких десничарских организација. Друга одлика десничарских организација, а посебно оних крајње десничарских, односи се на недискриминативну амбицију елиминације оних етничких група које се сматрају опасним за сопствену етничку идентификацију. И као у горњем случају, то би за етнички већинску групу били Јевреји, Хрвати и Роми, док су десничарске организације националне мањине Мађара, Србе држали за опасност по сопствену етничку групу, а дискриминативно су се понашали према Ромима и избеглицама.

3. Ситуациона теорија

Релевантан оквир за објашњење стереотипа између етничких група може дати и ситуацијски приступ Гордона Олпорта. Овај приступ сматра да је настанак

стереотипа израз непосредне ситуације у којој су се нашли припадници десничарских организација. Та ситуација потенцира незадовољство самих појединаца, што ствара антагонизам међу етничким групама.

Прву ситуацију чини атмосфера. Под тим се подразумева да су се десничарске организације, а посебно оне крајње деснице, нашле у ситуацији да су се конформистички односили и на некритичан начин преузели предрасуде према другим етничким групама на основу традиције или неких ранијих етничких сукоба. Другу ситуацију чини временска димензија, односно чињеница да у периоду након 2000. године није могло доћи до размене разложних аргумената, којима би се дуго присутни стереотипи разобличили, већ је у овом случају већинска етничка скупина на стереотипан начин третирали мањинску као генерички злу, на пример Хрвате, јер су дугорочно урушавали српски национални идентитет.

Идеја хомогене заједнице јесте носећа за десничарске организације, а за оне екстремне хомогенизација мора почивати на јединственом систему идеја, веровања и вредности. Ако грађанске десничарске организације, примера ради, морају удовољавати интересима различитих друштвених групација, за оне екстремно десничарске у истраживаном периоду тај притисак не постоји, због саме чињенице да су оне антирежимске, па су под притиском интереса само крајње осујећених друштвених слојева.

4. Интеракционистичка теорија

Са социолошке тачке гледишта, интеракционистичка теорија објашњавања етничких односа на подручју Војводине чини нам се најпродуктивнијом. Према поменутој теорији свест о етничкој везаности настаје и одржава се „континуираним процесом дихотомизације између чланова и нечланова групе, при чему је неопходно да ова везаност буде изражена и потврђена у друштвеном односу“.

Ресурси које поседује једна етничка скупина попут језика, религије, писма, обичаја, традиције и тако даље, јесу само чиниоци који се морају ставити у контекст међуетничких сусрета. Међуетнички сусрети попут ратова, процеса кроз политичке

нестабилности вишеетничких имеприја или других политичких заједница, промене међународних околности, друштвене потчињености извесних друштвених група у односу на друге у друштву, такмичење различитих друштвених група за ретка добра, сами по себи дају међуетнички контекст у којем, у односу на горе речено, свака етничка група одређује свој идентитет.

Средишњи део рада анализира улогу политичких партија и ОЦД у креирању политичког и идеолошког простора и превођењу националних интереса и стереотипа у линије политичких и идеолошких расцепа у сложеној, мултинационалној и мултиконфесионалној заједници каква је неспорно Војводина.

Емпиријски, истраживачки део бави се критеријумима одређења и анализом цивилне и политичке деснице и екстремне едеснице на простору Војводине, при чему кандидат аналитички дели ове групације на оне унутар већинске српске и оне које свој простор траже унутар мањинских националних колективитета.

Кључна подела је, међутим подела на националистичку десницу и радикалну или екстремну десницу. Радикална десница је идеолошки наследник фашизма и нацизма. Колега Калуђеровић, полазећи од радова наших релевантних аутора (Куљић, Бакић), основе карактеристике десног екстремизма у Србији проналази у :

„1) крајњем расизму и/или национализму, а кадшто и клерикализму, тј. у тежњи да се оствари што већа држава расно, етнички или конфесионално заснована...;

2) антисемитизму...

3) антиисламизму...

4) антилиберализму...

5)антисоцијализму, антианархизму и антикомунизму, јер су анархисти, социјалисти и комунисти као интернационалисти кадшто и космополити по дефиницији национални издајници;

6) хомофобији, при чему се хомосексуализам не сматра само неприродним, већ се заговара морални презир, правно санкционисање и физичко насиље према људима таквог сексуалног опредељења;

7) сексизму...

8) ксенофобији која рађа насиље, те се сходно томе често заговарају анти-усељеничке мере, насиље према усељеницима кадшто и националним мањинама, и милитаризам;

9) непријатељству према глобализацијским процесима и међународним повезивањима...

10) ауторитарности...

11) визији пожељног друштва која подразумева веома често једнорасна, једноконфесионална и једнонационална друштва.“

На подручју Србије и Војводине овим организацијама припадају: *Отачаствени покрет Образ и Српски народном покрет*, „*Национални строј*“, „*Крв и част*“, „*Расни националисти – расноналисти*“, удружење мађарске националне заједнице „*Омладински покрет 64 жупаније*“ (*ХВМ*), „*Ветерани Хонведа*“, те разне неформалне група окупљне око појединих часописа, интернет сајтова, навијачких организација.

Кључне особености екстремизма, се могу свести на:

1. *манихејско виђење света*: постоје само две војске: војска Добра и војска Зла; на челу прве војске су Они, а на челу друге Главни непријатељ; сви остали су само бедни сапутници у великој борби;

Срби су државотворан народ, да су због православне побожности и богатства српског језика и ћириличног писма одувек били ексклузивитет у друштвено-историјском развоју, који су на све могуће начине хтели да пониште, и шиптарски терористи, исламски фундаменталисти, усташе или НАТО окупатори, у њиховој интерпретацији, сасвим је свеједно.

2. *Онтолошка изузетност циља*: крајњи циљ борбе организација је толико надмоћан над свим осталим вредностима, да оправдава коришћење свих, па и морално сасвим проблематичних средстава. У том смислу Српски народни покрет „1389“ издваја низ акција: 1. „Српски хероји“. Плакати подршке Радовану Карацићу, оптуженима за наводне ратне злочине! (17.02.2004. године), 2. „Није Србија шака пиринча...“ одговор на претње главног тужиоца Хашког трибунала Карла дел Понте (24.11.2004.)“, 3. „Шта сте овог месеца урадили за отаџбину?“ Календари за 2005. годину! (31.12.2004. године)...14. „Булевар Ратка Младића“. Народ одлучује! (21.05.2007. године). 15. „Сигурна кућа за Ратка Младића“ шири се мрежа јатака! (05.09.2007. године).

Из деловања екстремних, политичких и грађанских организација, не следе само тврдње које су непоткрепљене чињеницама, већ следи и аргументовано застрашивање, где се, у име неспорне политичке или моралне вредности, чији су екстремисти носиоци, сви други застрашују као „комуњаре“, „олош“, „ђубрад“, „страни плаћеници“, „зликовци“ и томе слично.

Омладински покрет 64. жупаније. Реакција на десничарски екстремизам већинског народа у мултикултуралној и мултиконфесионалној средини каква је Војводина, испољава се и у десничарском политичком и цивилном екстремизму припадника националних мањина. Ова екстремна организација залаже се за Мађарску у границама у оквиру некадашње Аустроугарске. Мађарска (Угарска) тада је имала 64 жупаније. Покрет на својим манифестацијама носи заставу мађарске династије Арпад коју су у Другом светском рату својатали Салашијеви „Њилаши“. Дакле, Омладински покрет 64. жупаније, поред аутономије Покрајине Војводине, и персоналне аутономије Мађара који живе на овој територији, сматра потребним „да северни део Војводине, на коме 70% становништва чине мањине, постане регија. Северна мултиетничка регија склопила би царински споразум са Мађарском, чиме би се створила могућност за инострана улагања. Грађани Северне мултиетничке регије добили би трајну и бесплатну визу за улазак у Мађарску, издавање дозволе за усељење на територију Северне мултиетничке регије, спадало би искључиво у делокруг ове регије..... формирање Северне мултиетничке регије која би била

правно уређена као федерација, и то у складу са етничком пропорционалношћу, а састојала би се од јавних управа (општина)...

Реакција екстремног покрета најбројније националне мањине у Војводини истиче територијални суверенитет, умотан у обланду Северне мултиетничке регије, што, држимо, није ништа друго до одскачна даска за припајање мађарске националне мањине матичној држави. Омладински покрет 64. жупаније повезан је са крајње десним политичким организацијама у Мађарској, какав је Јобик, који је имао потребу да у више наврата отвори своје канцеларије и у Војводини.

Закључна разматрања за амбицију имају да критички реинтерпретирају коришћену грађу и докажу или коригују полазне хипотезе.

Колега Калуђеровић је, по нашем дубоком уверењу, успео да стереотипе повеже и са компонентама десничарских идеологија које су у непромењеним идеолошким постулатима одржавале те стереотипе, док би мењање тих постулата, само по себи, било пресудно или за нестанак стереотипа или за њихово мењање.. Стереотипи могу имати различите узроке самим тим и вишеструку функцију, па је логично да је њихово мењање подложно и новим узроцима и новим функцијама.

Уколико је конфликт између две етничке скупине превазиђен, али не и нестао, сматрамо да ће и стереотип бити ублажен. Примера ради, ублажена реторика која, на пример, припаднике етничке скупине према којој се стереотип испољава не означава више као убице, већ као непријатеље, или у још блажој форми, неистомишљенике. Конфликт је увек генератор негативних осећања према другој страни и она могу бити претворена или у непријатељство или, путем дијалога, амортизована. Хоћемо да кажемо да се стереотип може разбити дијалогом са другом страном, али и дијалог мора бити структурисан. Структурисан дијалог значи размену непосредних искустава, сличних социјалних скупина различитих етничких заједница, јер тешко да ће на пример, елита једне етничке скупине разбити стереотип путем непосредног дијалога доњих друштвених слојева друге етничке скупине.

На крају, колега Калуђеровић закључује да етнички стереотипи нису ванполитичке природе. Отуда примаран политиколошки дискурс који подразумева да етнички стереотипи стоје у служби носилаца идеологије која на основу пређашњих дугих историјских интервала црпи право да у одређеном политичком тренутку са настанком мотива инструментализује и „пусти“ у орбиту етнички стереотип. Како су то по правилу цивилне и политичке организације деснице које имају национално популистички дискурс он је супротстављен демократско грађанском и зато се, по нашем суду са правом, основна подела види у пару: национално версус грађанском.

5. КОРИШЋЕНЕ МЕТОДЕ И ПРИМЕЊЕНА МЕТОДОЛОГИЈА

Избор методолошког приступа и коришћење конкретних метода у изради дисертације условљен је, пре свега, предметом и циљем истраживања. **Сложени** предмет истраживања захтевао је наиме примену већег броја метода:

а) Употреба историографских података. Истраживање етничких стереотипа у програмима политичке деснице у једном временском интервалу и на једном омеђеном простору, подразумева да се појава може само делимично истражити *in vivo*, у свом живом стању и да захтева употребу историографских података. Самим тим кандидат ће се ослонио на изворе настале од раније, односно на програме политичке и цивилне деснице који су у актуелном тренутку и промењени али су у неком тренутку представљали важан партијски оријентир. Напокон, прошлост не интересује науку само као нешто минуло, што је отишло у неповрат и мртво, него и као активни садржај каснијих историјских стања у коме се она појављује у облику историјског памћења проучаваних друштава и њихових ужих класних и етничких делова“ (Милић, 1978).

Кандидат је, у том оквиру анализирао програмска начела, изјаве представника политичке и „цивилне „ деснице и екстремне деснице у медијима, анализирајући изворну грађу или оно што се зове историјска хеуристика. Реконструкција

етничких стереотипа почива на синтези тих чињеница и све то наравно у оквиру одабраних теоријских конструката.

При томе кандидат се користи и примарним и непосредним изворима попут програмских начела и забележених изјава њихових представника.

б) Анализа садржаја. Метода која се развила као начин сређивања квантитативних података о облицима друштвеног општења где постоје елементи одашиљача поруке, њеног примаоца и њеног садржаја, где је нагласак на садржају поруке. Проучавањем садржаја поруке, настоји се разумети понашање одашиљача поруке. У односу на одабрани предмет истраживања садржај поруке јасно покаже како се разумеју етнички односи у програмима политичке и цивилне деснице и екстремне деснице. На основу проучавања садржаја порука, које кроз разне канале струје у друштву у разним правцима, кандидат Горан Калуђеровић изводи закључке о схватањима, ставовима, вредностима, намерама одашиљача порука; о њиховим односима с другим друштвеним групама, организацијама, друштвеним заједницама унутар неког друштва и у ширем међународном окружењу“ (Милић, 1978).

Дакле, амбиција кандидата је била да коришћењем ове методе изгради систематску искуствену евиденцију у општењу, као једном од аспеката друштвеног живота, чиме би се објаснили етнички стереотипи у деловању екстремне и политичке деснице.

в) Упоредна истраживања. Разлог за примену компаративног метода лежи у амбицији кандидата да се јавни и политички наступ деснице и екстремне деснице проучава у многобројним варијететима, који настају услед различитих друштвено – историјских услова који су утицали на њихово формирање. Тако одређено упоредно истраживање има за циљ да на експликативан начин разуме етничке стереотипе, а ово тим пре, јер се у неком будућем тренутку у сличном структуралном склопу у програмским опредељењима слични стереотипи као недоказане истине или лажи могу наћи код екстремне деснице ако су уопште из прагматичних разлога и били одбачени. Искорак који мислимо да кандидат дисертацијом чини тиче се и повремене (зло)употребе етничких стереотипа и у

програмским опредељењима демократских и грађанских странака! Етничке стереотипе, по мишљењу кандидата, не смемо објаснити само идеологијом екстремне деснице, већ у одређеној мери, и структуралним унутрашњим и спољним односима као њиховом узрочнику.

6. НАУЧНИ ДОПРИНОС И ДРУШТВЕНИ ЗНАЧАЈ

Амбиција разумевања етничких стереотипа у програмима политичке и цивилне деснице и екстремне националистичке деснице, по Калуђеровићу треба да покаже на којим премисама они почивају и по могућству да открије узрочно – последичне односе њиховог појављивања, развоја и трансформисања. Етнички стереотипи су формативни и супстанцијални елементи политичких програма екстремне политичке деснице и њихово разобличавање за свој основни циљ има да ограничи домете чињеницама непотврђених веровања и предупреди политичку и друштвену поларизацију и потенцијалне разорне конфликте.

Разумевање деловања етничких стереотипа у једном одређеном временском интервалу, кључном за процес политичке и шире социјалне трансформације и демократске консолидације, и на омеђеном простору Војводине која управо у посконфликтном периоду комбинованом са изменама националне структуре , кризним развојним тенденцијама и сиромашењем, постаје поприште потенцијалних нових, трансформисаних конфликта је од неспорно великог како практичног, тако и теоријско-аналитичког значаја. Простор Војводине је на пољу (националних) политичких идеја често био експерименталан , дакле, такво разумевање треба да пружи „слику“ једног друштвено политичког тренутка или прелаза од изборног ауторитаризма ка консолидованој демократији са акцентом преображаја етничких стереотипа код екстремне цивилне и политичке деснице. Сасвим одређено, разобличење етничких стереотипа код екстремне деснице, не значи да су самим тим и укинута, већ се облицима преображаја стереотипа утврђују услови који погодују њиховом „преображеном“ јављању. Облици њиховог поновног

испољавања су често софистициранији, али се они не искључују све док постоји непријатељство према другом етницитету или у најмању руку неповерење.

Кандидат настоји да у тези идентификује, опише и прецизније класификује и типологизује виђење етничких стереотипа где се други етницитет види као „по природи зао или подао“ или „по природи добар“, јер таква непотребна редукција у крајњој линији штети и самом разумевању етничког стереотипа. Поједностављено речено, сужено, стереотипно гледање на сложеност манифестације феномена условљава да се и феномен не да разумети у његовом потпуном испољавању.

Претходни ужи научни циљ, који истовремено и говори о потреби и оправданости истраживања колеге Калуђеровића, од посебног значаја за политиколошка истраживања, је прецизно дефинисање и пратећа аргументација за поделу " десног политичког поља" на његову умерену и радикалну, екстремну националистичку позицију и његова доследна примена на простору Војводине.

7. ЗАКЉУЧНА ОЦЕНА

Полазећи од поднетог, у тексту докторске дисертације развијеног, кохерентног теоријско – методолошког и хипотетичког оквира рада, као и аргументативно доказаних и потврђених планираних научних циљева и доприноса дисертације, имајући посебно у виду и ширину увида у предметну материју и адекватну структуру рада, као и релевантност наведене селективне литературе, са чак 315 одабраних радова, Комисија једногласно констатује да се ради о квалитетној и релевантној докторској дисертацији.

Доносећи ову оцену Комисија је имала у виду и значај и актуелност одабране теме – њену теоријску и, посебно, практичну валидност за транзициони, постконфликтни простор Србије и, посебно Војводине, кључни процес консолидовања демократије и изградње правне државе, односно предложени релевантан и кохерентан проблемски и садржајни, тематски оквир и њима примерен предложени методолошки инструментариј. Посебно истичемо чињеницу

да је кандидат Горан Калуђеровић, на основу свог богатог професионалног искуства, остварио веома завидан увид у постојећу литературу и изворе емпиријских података , и да је на тој основи адекватно одредио циљеве и домет свога истраживања.

Комисија на основу свих датих аргумената утврђује коначну оцену да презентирана кохерентна методологија, понуђена аргументација и њој примерена структура рада, пружају довољне гаранције да се ради о значајном и оригиналном и самосталном доприносу развоју, код нас недовољно емпиријски засноване и методолошки скрупулозно истраживане области развоја релације успостављене између националне и конфесионалне структуре друштва, на једној, политичких и културних, пре свега националних вредности и стереотипа, на другој, и карактера политичког груписања, на трећој, иходишној страни и предлаже Већу да, након извршене Ефорус анализе и истека рока за увид јавности, одобри јавну одбрану докторске дисертације : **Етнички стереотипи у програмима цивилне и политичке деснице у Војводини 2000 – 2012., кандидата мр. Горана Калуђеровића.**

Београд, 25.05. 2016. године

Комисија

Проф. др Чедомир Чупић

Проф.др Јован Комшић

Проф.др Синиша Атлагић

Проф.др Зоран Стојиљковић

